

PINARBAŞI (BULAM) KÖYÜ EL ÖRGÜSÜ ÇORAP GELENEĞİ*

Hand-Knitted Socks Tradition in the Village Pınarbaşı (Bulam)

Öğr. Gör. Tahsin BOZDAĞ**
Prof. Dr. Ayşe Aslıhan EROĞLU***

ÖZ

Anadolu birçok medeniyete yurt olmakla kalmayıp bir o kadar da farklı kültüre sahip olmuştur. Türklerin yaşadığı bir bölge olan Sibirya'da -Altay dağları eteklerinde- Pazırık kurganlarında bulunan atlı kültür mensubu atalarımızın kullandıkları eşyalar ve bu eşyaların her bir ayrıntısındaki hüner, sanat ve incelik timsali nesnelere bu kadim zenginliğin gün yüzüne çıkan en eski örnekleri olarak kabul edilir. Türk yaşantısının hâkim olduğu her bölgenin iklim özelliğine, insanların duygularına, yaşam biçimlerine bölgede yaşanan olay ve olgulara göre örücülük sanatının kendine özgü özellikleri tespit edilmiştir. Türk örme kültürünün en zengin örneklerini barındıran Anadolu halkın ürettiği zengin örücülük örneklerine sahiptir. Bu örme türlerinden geniş bir konu, üslup ve teknik çeşitlilik sunan el örücülük sanatı, Türk kültürünün yaşatılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Türk kültürünün en önemli öğelerinden olana el sanatları gelenek, görenek, yaşam kültürünün gelecek nesillere aktarılmasında ve gelişerek devam etmesinde önem taşımaktadır. Örücülük sanatında önemli bir yeri olan el örgüsü çoraplar; bireylerin bilgi ve becerilerine dayana, özellikle doğal ham maddelerin kullanıldığı elle ve basit araçlarla yapılan toplumun kültürünü, gelenek ve göreneklerini taşıyan bireylerin duygu, düşünce ve becerisini yansıtan ürünlerdir. Bu çalışmada amaç, Anadolu'da bireyler ihtiyaçlarını karşılamak, gelir sağlamak ve geleneksel yapıyı devam ettirmek için eşsiz güzellikte renklerin ve motiflerin iletişimi sağladığı, el örgüsü çoraplar, günümüzde gereç ve motif açısından bozularak geldiğini ve kullanım özelliklerinin azaldığı tespit edilmiştir. Ancak kültürümüzün önemli bir ögesini oluşturan çoraplarımızın tanıtılması, yaşatılması ve örüldükleri yaşam alanlarında doğrudan tespiti ve kayıt altına alınması örücülük sanatının gelecek kuşaklar açısından da önemlidir.

Anahtar Kelimeler

Geleneksel Türk Sanatı, el sanatları, örücülük, kültür, sanat.

ABSTRACT

Anatolia has not only been home to many civilizations, but also has so many different cultures. The belongings of our ancestors, who belong to the equestrian culture, found in the Pazırık kurgans in Siberia, a region where Turks live, and the objects of skill, art and delicacy in every detail of these goods are considered to be the oldest examples of this ancient richness. The unique features of the art of knitting have been determined according to the climate characteristics of each region, where the Turkish life is dominant, the feelings of the people, their lifestyles, the events and phenomena experienced in the region. Anatolia, which contains the richest examples of Turkish knitting culture, has rich knitting examples produced by the people. The art of hand knitting, which offers a wide range of subjects, styles and techniques from these knitting types, plays an important role in keeping the Turkish culture alive. Handicrafts, one of the most important elements of Turkish culture, are important in transmitting tradition, custom, and daily life culture to future generations and continuing to develop. Hand-knitted socks, which have an important place in the art of knitting, are the products that reflect the feelings, thoughts and skills of individuals who carry the culture, traditions and customs of the society, made by hand and with simple tools, especially using natural raw materials, based on the knowledge and skills of individuals. In this study, it has been determined that unique colors and motifs provide communication in order to meet the needs of individuals, to provide income and to continue the traditional structure in Anatolia, and it has been determined that hand-knitted socks have deteriorated in terms of materials and motifs and their usage characteristics have decreased. However, it is also important for future generations of the art of knitting that our socks, which constitute an important element of our culture, are introduced, kept alive, and directly identified and recorded in the living areas where they are knitted.

Keywords

Traditional Turkish Art, Handicrafts, Knitting, Culture, Art.

-
- * Geliş tarihi: 14 Haziran 2021 - Kabul tarihi: 10 Eylül 2022
Bozdağ, Tahsin. "Pınarbaşı (Bulam) Köyü El Örgüsü Çorap Geleneği" *Millî Folklor* 136 (Kış 2022): 227-240
- ** İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi -Geleneksel Türk Sanatları Bölümü Öğretim Görevlisi, Malatya / Türkiye, tahsin.bozdag@inonu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-7412-9323.
- *** Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi -Geleneksel Türk Sanatları Bölümü Öğretim Üyesi, Erzurum / Türkiye, aslihanerguder@atauni.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-0320-3300.

Giriş

Örücülük sanatı konusunda Türklere ait eserler, MÖ. 8 ve 7. yüzyılda Orta Asya'da yaşayan Hunlara ait Pazırık kurganında bulunmuştur. İkinci kurganda bulunan konç kısmı koçboynuzu motifi ile süslü yün çoraplar, ilk örnekler olarak değerlendirilmektedir. Bu eserler örme sanatının Orta Asya Türklerinin el dokuması alanında ne kadar geliştiklerinin bir göstergesi olarak ele alınmaktadır (Diyarbakirli 1969: 32).

Türkler Orta Asya'dan batıya doğru gittikleri her yere kültürlerini de taşımışlar, gidilen yeni coğrafyada var olan kültürel birikimi de özümseyerek, sanatlarını, özgün ve millî bir olguya ustalıklı dönüştürüp örme sanatını her zaman daha ileri noktaya taşımışlardır (Akpınarlı ve Arslan 2017: 17). Orta Asya da bulunan eserlerden sonra en eski örgü örneklerine ve bulgularına Mısır mezar yerleşkelerinde rastlanmıştır. Başparmağı ayrı kırmızı yün çoraplar klasik örme örneklerini oluşturmuş en eski örnek olarak bugün Londra'da Victoria Albert Müzesi'nde sergilenmektedir (Tavman 1994: 112). Kültür toplumun düşünce, inanç ve değerleri ile birlikte her dönem değişen ve gelişen yapısıyla bir yaşam biçimidir. Bu bağlamda giyim, kuşam, yeme, içme, iletişim, saygı, sevgi, inanç, gelenek, görenek gibi hayatın her alanında insanların duygu ve düşüncelerinin yaşama yansıyan hâlidir (Göçer 2012: 50).

El sanatları köklü bir birikimin ve geçmişin tecrübesini yansıtmakla kalmayıp kültürel öz değerleri bünyesinde taşımaktadır. Bu anlamda değerlendirildiğinde el sanatlarının, varlığındaki doğal gelişmeler fayda bakımından ve kültür tarihimiz açısından büyük bir değer içermektedir. El sanatlarının birçoğu ve el örgüsü Anadolu'nun bazı yörelerinde ve köylerinde yaşam koşullarıyla birlikte dinî inanışlar, çeyiz âdeti, özel günler ve düğün geleneğine bağlı olarak devamlılık arz etmiştir. Bilimsel bir açıklama çabasının bütünü olan etnografi, bir insan grubunu ya da bir grubun kültürünü anlamak ve betimlemek için nitel bir düşünceye dayanmaktadır (Kartarı 2016: 217).

Bu bağlamda, araştırma konusu olan grup ya da kültürün bütünü, bileşenlerini, aralarındaki ilişkileri, kültürün mensuplarının gözünden görüp onların kültür kodlarıyla açarak anlamayı içermektedir. Çalışmanın amacını oluşturan el örgüsü çoraplar Anadolu coğrafyasının tümünde yapılmakta olup benzer özellikler taşımaktadır. El örgüsü çoraplar gelenek, görenek ve yaşam biçiminin kuşaktan kuşağa aktarılmasında, geliştirilmesinde ve devam ettirilmesinde büyük rol oynamaktadır. Adıyaman ili Pınarbaşı (Bulam) köyündeki el örgüsü çoraplar da maddi kültürümüzün devamı niteliğinde ham madde, teknik ve kullanılan motiflerin yerinde tespiti açısından makalenin konusunu oluşturmaktadır.

1. Çorap Tarihi

En eski çorap örneği, Yale Üniversitesinde yer alan Dura Euro posta Fırat nehri kenarında bulunan H. 256'ya tarihlenen üç örgü çorap örneğidir. Londra Victoria ve Albert Müzesinin de düz pamuklulardan dokunmuş, Kopt mezar kazılarında çıkarılmış çorap çiftleri vardır. 4 ve 5. yüzyıldan olan çorapların topuk ve burun (uç) kısımları bulunmaktadır. New -York Metropolitan Museum of Art'da Suriye'de örüldüğü düşünülen çoraplar vardır. Mısır'dan gelmiş olan ve 10-14 yüzyıllara tarihlenen örnek beyaz üzerine mavi geometrik motiflerle süslenmiştir. Bulunan örnekler örme sanatına tanıklık etmekte ve Anadolu ve çevresinde çorabın varlığına güçlü bir gösterge teşkil etmektedir (Diyarbakirli 1972: 14). M.Ö. I. yüzyıldan kalan Hun mezarlarından çıkarılmış parçalarla başlatılabilir, günümüze değin devam ettirebileceğimiz örücülük, işlemecilik ve dokumacılık örnekleri Türklere bu sanat dallarının yüzyıllar boyu süregelen, geleneksel sanat dalları olduğunu ortaya koymaktadır (Barışta 1984: 32). El sanatları kapsamında yer alan örücülük sanatı; geniş konu, üslup ve tekniği ile el sanatlarında oldukça önem arz etmektedir.

Örücülük, sanat icrasında kullanılan araç ve gerece göre, el ve makine örücülüğü olarak iki başlıkta ele alınmaktadır.

Örücülük sanatı araç ile yapılan ve araçsız yapılan örücülük olarak ikiye ayrılmaktadır. Teknik malzeme gerektiren (araç) ile yapılan örücülük, kullanılan araç gereçlerin çeşitliliğine göre şiş, tığ, iğne, mekik ve firkete örücülüğü olarak alt dallara ayrılmaktadır. El örücülüğü; pamuk, yün, sentetik vb. elyaftan elde edilen iplik ve bitkisel materyallerin oluşturduğu ilmeklerin birbiri içerisinden geçerek meydana getirdikleri dokulardır. El örücülüğünün yaygınlık kazanmasında ham maddesinin kolay temin edilmesi ve araç özelliğinin taşınabilir olmasından dolayı her yerde ve her zaman üretimi yapılabilmektedir. Yörede yapılan el örücülüğü sadece giyim ve aksesuarları olarak görülmemekte Türk insanının özellikle de kadınların duygularını, özlemlerini ve umutlarının motiflerle dışavurumsal bir ürün olarak eşsiz birer sanat eserine dönüşmektedirler (Akıpınarlı ve Özkahveci 2006: 43).

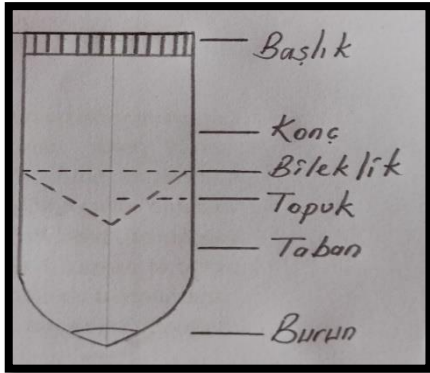

Fotoğraf 1-2: Londra Victorian and Albert Museum. socksaholic.com (E.t: 15.11.2020)

Pınarbaşı (Bulam) köyünde el örgüsü çorapların zor kış şartları ve zamanla bu çorapların yöre halkının değerli hissettikleri bir misafire hediye olarak örülmüştür. Yöredeki bu geleneğin temelinde bazı bölgelerdeki çorap renk ve desenlerine göre çeşitli inançlar geliştirilmiştir. Ak çorap hediye edilmesi aydın temennileri, siyah çorap hediye edilmesi olumsuz temennileri ifade etmiştir. Bir çorabın örgüsünde tabii olmayan atmalar ve çoraplar, evliler arasında geçimsizliğe neden olacağına, dul bir kadının erkek çorabı giymesinden, evlenmek istediği manası çıkartılmıştır. Bir çift çoraptan bir tekinin kaybolması veya çalınması, evli ise ayrılığa sebep olacağı gibi inanışlar yer almıştır (Barışta 1988: 6).

1.1.Çorabın Bölümleri

Burun: Çorabın en uç kısmı olarak üçgen formda ayak parmaklarını çevreleyen kısımdır. Çoraplar genellikle bu kısımdan veya yörede lastik kısmı olarak tabir edilen konç kısımdan örülmeye başlanır.

Fotograf:3: Çorap Bölümleri Çizim (T.Bozdağ Arşivi).

Fotograf:4: Çorap Bölümleri Burun Kısmı (T.Bozdağ Arşivi).

Taban: Burun veya yöre ağzıyla uç kısmından yine yöredeki adıyla lastik (konç) kısmına kadar olan ayağın alt taban bölgesini oluşturan bölgedir.

Fotograf:5: Çorap Taban Bölümü (T.Bozdağ Arşivi).

Topuk: Yöre ağzıyla toparlak (topuk) denilen çorabın lastik (konç) kısmı ile taban arasında çorabın sırt yüzeyinde yer alan kısmıdır. Ayağın bitim noktasını oluşturan topuk bölgesini sarar.

Fotograf:6: Çorap Topuk Bölümü (T.Bozdağ Arşivi).

Lastik: Bilinen adı konç olan yörede lastik denilen istenilen uzunlukta örülen çorabın kaymaması ve düzgün durması için örülen kısımdır.

Fotograf:7: Çorap Lastik Bölümü (T.Bozdağ Arşivi).

Fotograf:8: Çorap Ön Yüz (T.Bozdağ Arşivi).

Fotograf:9: Çorap Arka Yüz (T.Bozdağ Arşivi).

Fotograf:10: Çorap Bölümleri (T.Bozdağ Arşivi).

2. MATERYAL VE YÖNTEM

2.1. Materyal

Bu araştırma, Adıyaman ili Pınarbaşı (Bulam) köyünde el örgüsü çorapların geleneksel yöntemler kullanılarak ham madde, teknik, desen ve araç gereç özelliği bakımından incelenecektir. Bu araştırmanın materyalini Pınarbaşı (Bulam) köyünde, kendi yetiştikleri hayvanların yünleri eğrilerek iplik hâline getirilmektedir. Geleneksel yöntemlerle elde edilen, yün iplik kullanımıyla el örgüsü çorap oluşturmaktadır. Yörede, söz konusu ham madde, el örgüsü çorap örgücülüğünde kullanılırken, geçmiş tarihlerde düz dokuma ürünlerinde kullanıldığı görülmüştür. El örgüsü çorapların yapışmada kullanılan ham maddeler ile ilgili Türkçe literatür taranmış elde edilen bilgiler konu başlıkları altında incelenmiştir.

2.2. Yöntem

Adıyaman ili Pınarbaşı (Bulam) köyüne saha araştırması için gidilmiştir. Araştırma konusu olan çoraplar, ham madde üretimi, çorabın dokunma tarihi, çorap örgücülük geleneği, çorap üzerindeki motifler ve teknik diğer konular kayıt altına alınmıştır. El örgüsü

çorap geleneğiyle ilgili kaynak kişilerden, yerel yönetimlerden ve devlet kuruluşlarından bilgi alınmıştır. Kaynak kişilerle mülakat yapılmış ve konu ile ilgili yayınlanmış olan makale ve tezler değerlendirilmiştir. Çalışmada el örgüsü çorapların yapım yılı, kullanılan teknik, gereçler, çorabın bölümleri, kullanım alanı kullanılan renk yoğunluğu ve motif özellikleri tespit edilmiş ve kayıt altına alınmıştır.

3. ARAŞTIRMA BULGULARI

3.1. Pınarbaşı (Bulam) Köyü El Örgüsü Çorap Geleneği

Geleneksel kültüre uygun formda kerpiç yapılar köyün en temel özelliklerini oluşturmaktadır. Köy nüfusu oldukça göç vermiş kalan nüfus ise genelde yaşlılardan oluşmaktadır. Köyde kalan kadınlar geleneksel köy yaşamının son temsilcileri olarak hayatlarını sürdürmektedirler. Geleneksel köy yaşantısında dokunma ve örgü ürünler önem arz etmektedir. Köyde birkaç kişi ile sınırlı kalmakla birlikte örgü geleneği ve köye özgü örgü çoraplar tespit edilememiştir. El örgüsü çorap geleneğini sürdüren kişiler örgü geleneği hakkında benzer teknik, yöntem ve anekdotlar paylaşmaktadır. El örgü geleneğinin anne, annecanne veya çevredeki büyüklerin örgü çalışmalarından öğrenildiği anlaşılmaktadır. Bahar aylarında yaylaya göç olmakta, yaylada besledikleri koyunların kırkım döneminde yünleri kırılıp örgü ürünlerde kullanılmaktadır. Kırkılan yünler taşı (tokaç) denilen ağaçtan yapılan uç kısmı geniş aletle döverek yıkanıp, yünleri güneşe karşı serilip kuruması beklenir. Kuruyan yünler, dut ağacı veya söğüt ağacından kesilen, baş tarafı kalın, uç tarafı ince düz bir sopayla düz bir zeminde dövülerek hazırlanır. Yayladan köye döndüğünde bu yünlerden elde edilen ipliklerin, annelerinin ve diğer kadınların iplerinin, imece usulü ile büyük kazanlarda ceviz yaprağı, meşe palamudu, soğan kabuğu, ceصري katılarak boyama işlemi gerçekleştirilir.

Fotograf:11-12: Teşi (T.Bozdağ Arşivi).

3.2. El Örgüsü Çorapta Kullanılan Malzeme Ve Materyaller

3.2.1. Yün

Anadolu'da yün, koyun besleyen ailelerde, evlerde üretilmekte; koyunu bulunmayan aileler ise yün satın almakta veya hazır, fabrika ipliği kullanmaktadır. Ancak yün, genellikle her ailenin kendi beslediği koyunlardan elde edilir. Yünün, yapısı nedeniyle, boyayı kısa sürede bünyesine alır. Yünün haslık derecesi (sürtünme ve güneş ışınlarına karşı dayanma gücü), diğer dokuma malzemelerine göre, daha yüksektir. Yünden elde edilen iplikler halıya sağlamlık, esneklik ve yumuşaklık verir (Deniz 2000: 60).

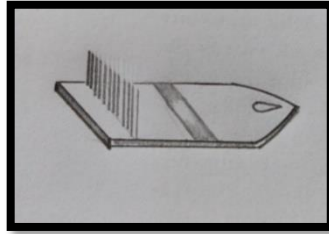

Fotograf:13-14: Yün İşlemleri (T.Bozdağ Arşivi).

El örgüsü çorapların tamamında koyunlardan kirkım yaptıkları yünleri kullanmışlardır. Yaylada besledikleri koyunların kirkım zamanı olarak nitelendirdikleri dönemlerde kirkım makası denen, büyük ve geniş ağızlı makaslar yardımıyla koyunların kirkımı gerçekleştirilir. Yünler bol suda veya dere kenarında tokaç yardımıyla vurularak temizlenip yağından arındırılır. Temiz yünler, düz bir zemine veya gerdirilen ip üzerinde kurutulur, fazla güneşe maruz bırakılmaz. Kuruyan yünler eğrilecek ipe göre ayrıldıktan sonra kullanım için temiz ve kuru bir yerde muhafaza edilir.

3.2.2. Yün Tarağı

Taramada kullanılan tarakların muhtelif şekilleri vardır. Umumi olarak genellikle kalın bir tahtanın ortasına veya uç tarafına, kısa ucuna muvazi olarak çakılmış iki sıra, ucu sivri çelikten mamul çubuklardan ibarettir (Eşberk 1939: 134). Yün tarağı kemik saplı ve demir dişli bir alettir (Deniz 1998: 61). Kalın bir tahtanın ortasına veya uç tarafına, kısa kenarlarına paralel olarak çakılmış iki sıra, ucu sivri çelikten yapılmış çubuklardan meydana gelmiştir (Yandımata 1984: 422).

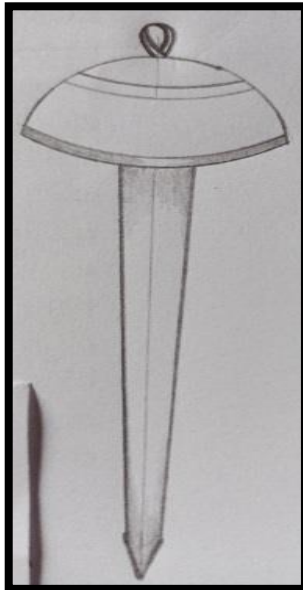
Fotograf:15-16-17-18: Yün Tarağı (T.Bozdağ Arşivi).

3.2.3. İğ

İnsan elinden sonra kullanılan ilk büküm aleti iğdir. Bu aletle yün eğirmek için, evvelce hazırlanmış olan sümeklerden birinden münasip miktarda sağılarak önce elle biraz eğrilir ve bunun ucu iğnin mihverine üzerine bağlanır. Diğer tarafı helezoni sarılarak miğferin uç tarafına ilmiklenir. Uygulanan teknik ile ağırşak kısmı aşağı gelmiş olan iğ, sağ elin baş ve şahadet parmağı ile suretle döndürülür. Sol el ile başlık üzerindeki sümekten miktarı kâfi yün alınır. İğ dönerken yün eğilmeye başlar. Arada başparmak yardımıyla ipliğin her tarafının muntazam eğrilmesine dikkat edilir. İğe sarılan eğrilmiş ipliğe sırçan denir (Aytaç 1982: 6).

Fotograf:19-20: İğ (T.Bozdağ Arşivi).

Fotograf:21-22: İğ (T.Bozdağ Arşivi).

Fotograf:23: Ahşap Parça, İğ, Şiş, Yün Tarak (T.Bozdağ Arşivi).

3.2.4. Şişler

Bir ucu sivri şişler: 30 - 35 cm uzunluğunda bir ucu sivri diğer ucu ilmekler kaçmasın diye topuzlu olan, inceden kalına göre 2 ila 35 mm arasında numaraları bulunan, bir çift hâlinde satılan araçlardır. Piyasada çelik, plastik, alüminyum, tahta ve bambudan yapılmış çeşitleri bulunmaktadır. Bir ucu sivri şişler örgü örmek rahat ve kolay olduğundan en çok tanınan ve tercih edilen şişlerdir (Atay 1987: 45).

İki ucu sivri şişler: Halk arasında sınık veya beş şiş diye bilinmektedir. Plastik, alüminyum ve üzerine nikel kaplanmış çelikten yapılırlar. Boyları 12- 20 cm arasındadır. İki ucu sivri şişler çorap, eldiven, gibi yuvarlak örülmesi gereken eşyaların örülmesinde kullanılmaktadır (Dinçsoy ve Ayla 1967: 20).

Yuvarlak şişler: 14 cm uzunluğunda iki kısa şiş birbirine şiş kalınlığında misina ile bağlanarak yapılan numaraları 2,5 ila 7 mm arasında değişen değerler alan araçlardır. Yuvarlak şişler yuvarlak örülmesi gereken işlerde kullanılmakta ayrıca düz örülmesi gerekenlerin ölçülerinin aynı olmasını sağlamaktadır (Akpınarlı 2000: 20).

Fotograf:24-25: Şişler (T.Bozdağ Arşivi).

3.3. Pınarbaşı (Bulam) Köyü Çorap Özelliği

Çorap ayağa giyilen, baldırın yarısına ya da dize kadar çıkarılan, dış etkenlerden korunmak, aynı zamanda giysiyi tamamlamak amacıyla kullanılan ve pamuk, yün, sentetik vb. elyaflardan elde edilen ipliklerin şiş aracı yardımıyla oluşturduğu ilmeklerin birbiri içerisinde geçerek meydana getirdikleri dokumalardır (Arlı 1980: 28). Pınarbaşı (Bulam) köyünde çoraplar zor coğrafi şartlardan korunmak için örülmektedir. Köy sakinleri bu çorapları, geçimlerini hayvancılık ve tarımla sağladıkları için zor hava şartlarından korunmak sebebiyle evdeki kadınlar hane halkına çorap örmektedirler. Günümüzde ise bu sanatı hediye amaçlı ve örgücülüğü bir alışkanlık hâline getirdikleri için olduğunu ifade etmektedirler. Bu çoraplar incelendiğinde, bunların yapımında beş şiş kullanıldığı tespit edilmiştir. Örgü tekniği olarak, ters yüz örgü ve ajur tekniğinin uygulandığı görülmektedir. Tek renkli (krem) yapılırken, yörede eskiden çok renkli çorapların da örüldüğü tespit edilmiştir. Çorapların konç ve bilek kısımlarında ters yüz tek renkli lastik örgü uygulanmıştır.

Fotograf:26-27: Adıyaman İli Pınarbaşı Köyü Çorapları (T.Bozdağ Arşivi).

3.3.1. Çorapların Ölçüleri

Örnek olarak incelenen çorapların boyu 60 cm ile 55 cm arasında örüldüğü, eski örneklerinde çorap boyutlarının farklı ebatlarda olanlarının örüldüğü tespit edilmiştir. Çorabın konç yüksekliği, 21 cm ile 45 cm arasında, taban boyları, 23 cm ile 29 cm arasında ayak genişlikleri ise 8cm ile 12 cm arasında değişen boyutlarda örülmektedir. Eski örneklerde çorapları karış olarak ifade etmektedirler.

Fotograf:28-29-30-31: Çorap burun ve lastik kısımları (T.Bozdağ Arşivi).

3.3.2. Çoraplardaki Motif Özellikleri

Çorapların, orta kısmında, örgü motifi kullanılarak, boyuna yerleştirilerek dikine bir kompozisyon oluşturulmuştur. Çorabın konç kısmından başlayarak sağlı sollu şaşırtmalarla çengel motifi kullanılarak kompozisyon dikine bir simetriyle devam ettirilmiştir. Söz konusu motifler, kötü gözün etkisini yok etmek amacıyla kullanıldığı gibi, dişil ve eril kavramları arasında bir köprü anlamında da kullanılmıştır. Nakışlı Anadolu çoraplarında "gönül çengeli" adını almıştır. Kadının kocasına ördüğü çorapta ve genç kızın sevgilisine ördüğü çorapta çiftin birbirine bağlılığını sembolize eder (Erbek 2002: 102).

Fotograf:32: Çorap motif detay (T.Bozdağ Arşivi).

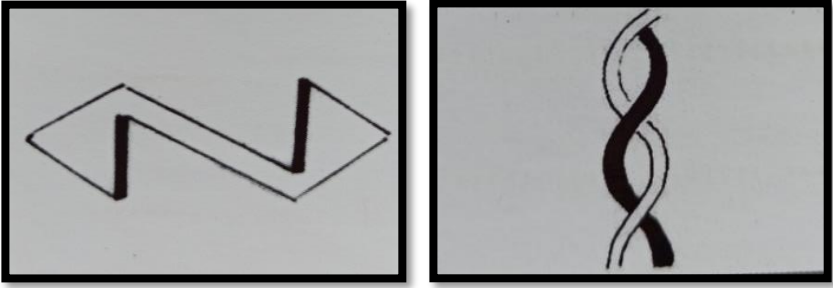
Fotograf:33: Çorap motif detay (T.Bozdağ Arşivi).

Fotograf:34-35: Çorap motif detay (T.Bozdağ Arşivi).

Fotograf:36-37: Çorap motif detay (T.Bozdağ Arşivi).

Fotograf: 38-39: Çorap motif çizim (Ayşe Aslıhan Ergüder)

Motifler nesiller süren bir birikim eseridir ve bu motifler çevre köylerden etkileşim hâlinde gelişmektedir (Özbel 1948:13). Köy genelinde çengel motifine “teşi”, kanca dedikleri örgü motifine ise gelişigüzel, düz yol denmektedir.

Sonuç

Kadim medeniyetimizin en güzel sözsüz dili olan örücülük sanatı aslında dünyadaki sanat estetiğinin bir yansımasıdır. Yüzyıllardır kendilerini sanatın çağcıl kaynağı olarak adlandıran Batı toplumunu, sanatın kaynağı ve bu kaynağın kültürle olan ilişki arayışı kültür ve sanat tarihleri adına kendilerini oldukça meşgul etmiştir. Türk dokuma sanatı kültürü, pazırık kurganındaki buluntular, çağcıl toplumlara verilebilecek nihai bir cevap niteliği taşımaktadır. Bunun yanı sıra Türk Sanatının gelişim sürecindeki belgelendirilemeyen sanat eserleri, sanatın temelini oluşturduklarını sanan Batılı zihinlerde oldukça hayranlık uyandırmıştır. Bu konuda Alman Rönesans ressamı Albrecht Dürer’in şöyle bir sözü de bu konudaki görüşümüzü destekler: “*Sanat gerçekten doğada olduğu için, onu kim alabilirse ona sahip olur.*” Tarih boyunca doğayla hemhâl olmuş, doğanın dilini âdeta özüne ilmik ilmik işlemiştir. Dünyada el sanatları olgusunun sanayi devrimi ile hızla yok olma süreci, el sanatlarını dar bir perspektif ve coğrafyada hayat bulması noktasında oldukça zor bir döneme taşımıştır. Hızla ilerleyen makine kültürü, el sanatlarında üretim hızı bakımından oldukça faydalı olsa da el becerisiyle şekillenen doğal sanatsal üretime oldukça zarar vermiştir. Tarihsel süreçte yaşanan teknolojik gelişmeler, sanat algısında büyük değişiklere yol açmakla kalmayıp onları, üreten bireyden hızla tüketen bir bireye dönüştürmüştür. Bu hızlı teknolojik dönüşüme ayak uydurma çabası, bireyleri sanat anlamında özlerinden koparmış, sanatta taklitçi bireyler hâline getirmeyi başarmıştır. Kendi öz değerleri içinde var olan geleneksel kültürü, temsilî el sanatları, hem sanatsal bağlamda hem de el üretimi noktasında günümüz şartlarına yenik düşmüştür.

Bu araştırmada, yok olmaya yüz tutulmuş el örgüsü çorap geleneğinin az sayıda kalan örneği Adıyaman ili Pınarbaşı (Bulam) köyü el örgüsü çorap örneği belgelenmiş ve bu anlamda eksikliği hissedilen bilimsel bir doküman hazırlanmıştır. Bölgede el örgüsü çorap geleneği ve bu çoraplardaki motiflerin yöresel adları, yapım tekniği, bu kültürün taşıdığı değer gittikçe önemini yitirmektedir. El sanatlarının pek çok dalında olduğu gibi çorap örücülüğü sanatında da değişen yaşam koşullarına, değer algısına bağlı olarak, çok zor koşullar içinde bu örücülük sanatı ayakta kalma çabası içindedir. Örücülük sanatının korunması ve gelecek kuşaklara birer somut kültür mirası olarak aktarılması sağlanmalıdır. Geçmişte yapılan ürünleri korumak, üretim yöntemlerini araştırıp, arşivlemek gerekmektedir. Teknolojinin sunduğu imkânlardan faydalanarak gelenekselliğini kaybetmeden yeniden üretimi yapılmalıdır. Her yörenin el sanatlarının tanıtımı için yayınlar yapılmalı, halkı bilinçlendirilerek el sanatlarının korunması sağlanmalıdır.

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %50; İkinci Yazar %50.

ETİK KOMİTE ONAYI: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Akpınarlı, Feriha ve Arslan, Pınar, *Dokumacılığın Yerel Kalkınma Projeleri İle Yaşatılması Örneği; Üzümlü Dastar Dokumalar*. IX. Uluslararası Türk Sanatı, Tarihi ve Folkloru Kongresi/Sanat Etkinlikleri Sempozyumunda sunuldu, 2017.
- Akpınarlı, Feriha ve Özkahveci, Gülşen, *Samsun İli El Örucülüğünün Teknik, Motif ve Kompozisyon*, 2006.
- Akpınarlı, Feriha, "Motiflerin Dili," *Motif Dergisi*, 2000.
- Arlı, Mustafa, *Köy El Sanatları*. Ankara: Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, 1990.
- Atay, Ayten. . *Örucülük Kitabı*, Milli Eğitim Basımevi, 1987.
- Aytaç, Çetin, *Orta Dereceli Kız Teknik Okulları El Dokumacılığı Temel Ders Kitabı*, 1982.
- Barışta, H. Örcün, "Divan-ü Lugat-it Türk'de Dokuma ve Dokumanın Üzerine Yapılan Bezemeler Çevresinde Kümülenen İfadeler", 2.Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, 1984.
- Barışta, H. Örcün, *Türk El Sanatlarından El Örgüsü Çoraplar*, 1988.
- Dalyan, Gökhan. *Adıyaman Tarihi*. Ankara: Yeni Reform Yayınevi, 2007.
- Deniz, Bekir, *Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yaygıları*, 2000
- Deniz, Bekir, *Ayvacık (Çanakkale) Yöresi Düz Dokuma Yaygıları (Kilim- Cicim-Zili)* , 1998.
- Diñsoy, Semiha, Polat Ayla. *Örgü İşleri*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1967.
- Diyanbekirli, Nejat, *Türk Sanatının Kaynaklarına Doğru*, 1969.
- Diyanbekirli, Nejat. *Hun Sanatı*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Kültür Yayınları, 1972.
- Erbek, Mine, *Çatalhöyük'ten Günümüze Anadolu Motifleri*, 2020.
- Ergüder, A. Aslıhan, *Çoruh Vadisinde Düz Dokumalar*, 2007.
- Eşberk, Tevfik, *Türkiye'de Köylü El Sanatlarının Mahiyeti ve Ehemmiyeti*, 1939.
- Göçer, Ali, *Dil-Kültür İlişkisi ve Etkileşimi Üzerine*, 2016.
- Kartarı, Asker, *Kültürlerarası İletişimin Kuramsal Dayanakları*. 2016.
- Özbel, Kenan. El Sanatları XIV Beledi Dokumaları. C.H.P. Halkevleri Bürosu "Kılavuz Kitaplar: XXV", 1948.
- Yusufo, Halaçoğlu. *Adıyaman*. TDV *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul,1988.
- Önder, Mehmet, *Antika ve Eski Eserler Kılavuzu*, 1995.
- Özdoğan, Mehmet, *Aşağı Fırat Havzası 1977 Yüzey Araştırmaları*, 1997.
- Taşdemir, Mehmet, *XVI. yy. da Adıyaman (Behisni, Hisn-ı Mansur, Gerger, Kahta) Sosyal ve İktisadi Tarihi*, 1999.
- Tavman, Mine. "The Development Of FlatBed Machine Technology And Knitted Fabric Design". Yayımlanmamış Doktora Tezi. The University of Manchester/Institute of ScienceandTechnology, Department of Textiles. England. 1994.
- Yandımata, Figen, Halı Teknolojisi, *I. Ulusal El Sanatları Sempozyumu*, 1983.